

TÜRKİYEDE OKUR YAZARLIK GELİŞİMİ

— Genel ve coğrafi bakımdan —

Prof. Celâl AYBAR, Ankara

Bir Fransız ibtilâlcisi, «halkın, ekmekten sonra en büyük ihtiyacı tahsildir.» demişti. Bu söz, bugün, söylendiği tarihte olduğundan daha doğrudur. Hattâ, diyebiliriz ki, zamanımızda, daima artan ihtiyaçları karşılamak için lâzım olan bol istihsal, ancak, görgülü ve bilgili çiftçi, iyi yetişmiş sanatkâr ve kültürlü tüccarla sağlanabileceğine göre, halkın tahsil ihtiyacı ekmekten de önce gelir.

Atatürk devrinin en başta gelen inkılâplarından birisi de, şüphesiz, bu düşünceyi amaç edinen harf inkılâbı olmuştur. Büyük halk kütesini okutmak bakımından 1928 den beri sarf edilen emeklerin, Cumhuriyet devrinde başarılan çeşitli büyük işlerin en önemli ve verimlilerinden olduğunu tereddütsüz söyleyebiliriz. Fakat bu kanaati açıkça belirtmek için, sönüp giden imparatorluk Türkiye'si ile, çalışan ve gelişen Cumhuriyet Türkiye'si arasında, iki devrin kültür durumunu karşılaştırmaya yarıyacak bilgilerimiz, çok yazık ki, yalnız bir taraftadır.

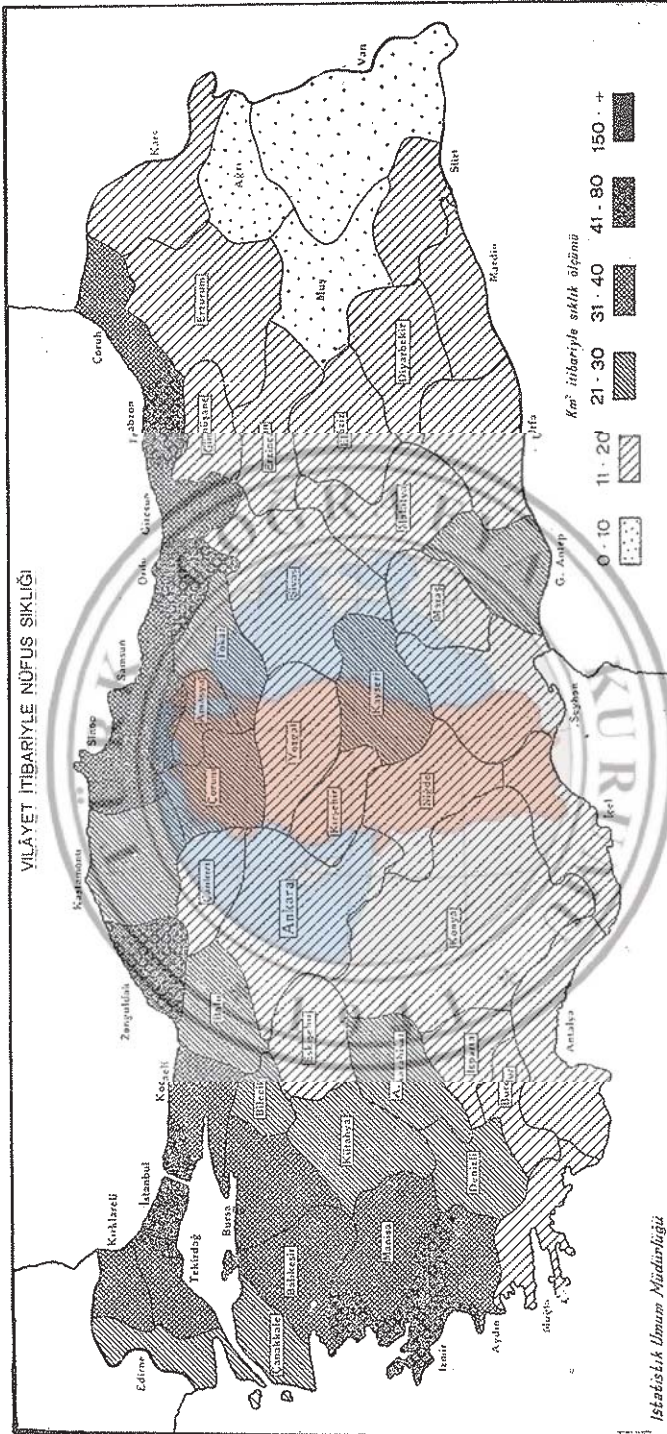
Osmanlı İmparatorluğu idaresi, başka alanlarda olduğu gibi, halkın tahsil durumu hakkında da bize hemen hemen hiçbir rakam bırakmamıştır. O devrin tahsil bakımından ne halde bulunduğunu da ancak 1927 de, yani harf inkılâbından önce yapılan birinci genel nüfus sayımında öğrenebildik.

Bir memleketi idare edebilmek için her şeyden evvel, onun halkını ve bu halkın çeşitli bakımlardan durumunu tanımak lüzumuna inanan Cumhuriyet idaresi bu ilk sayımda nüfusumuzun tahsil yönünden ne halde olduğunu da, acı bir şekilde, belirtti. O günden beri marif dâvası, halkı geniş ölçüde okutmak amacı, ortaya atılmış oldu.

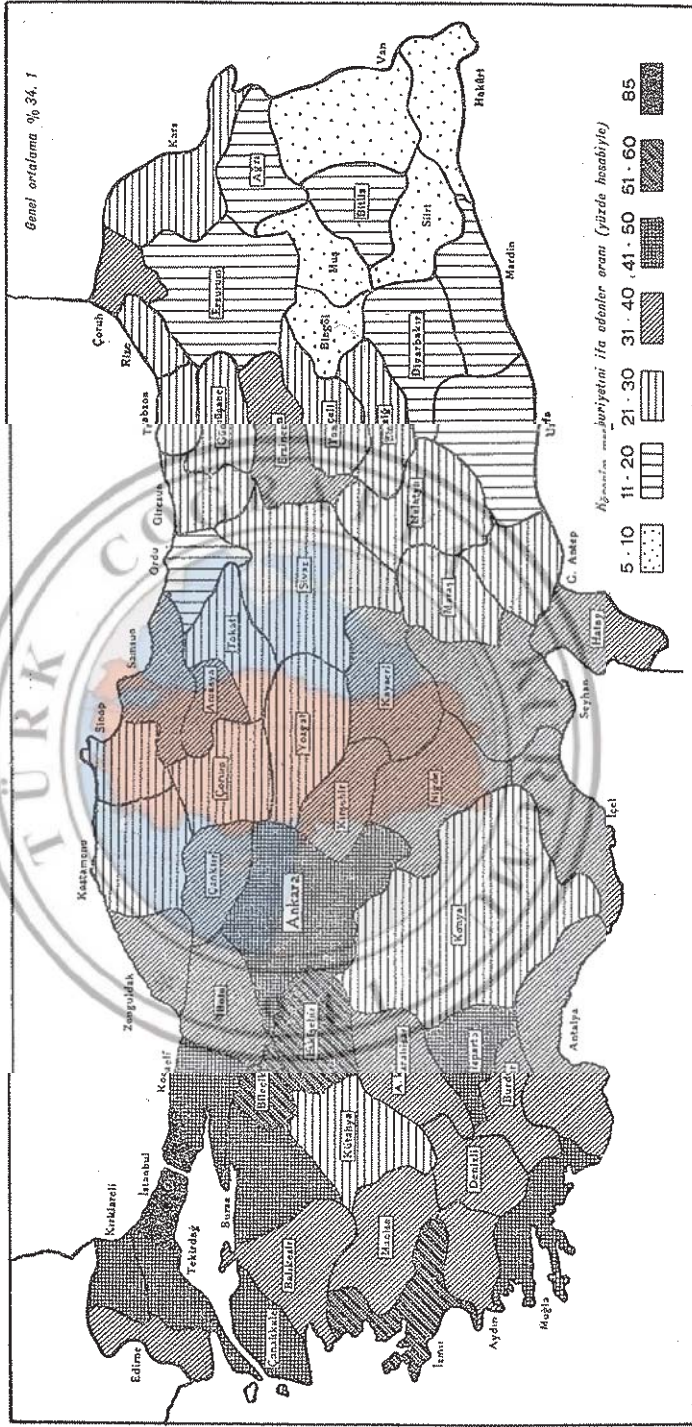
1927 sayımı neticesine göre, Türkiye sınırları içinde yaşayan 13 milyon 640 bin insandan ancak 1 milyon 111 bin kişi (Arap harfleriyle) okumak biliyordu. Yani ortalama 12 kişide yalnız bir kişi.

1935 - GENEL NÜFUS SAYIMI

VİLAYET İTİBARIYLA NÜFUS SIKLIĞI

OKUMA ÇAĞINDAKİ (7 - 16 YAŞ) NÜFUSTAN ÖĞRENİM MECBURİYETİNİ
İFA EDENLER ORANI 1941

Bu sayımın tahsil durumuna ait kısmını inceliyecek olursak okumak bilen nüfus hakkında yüzde şeklinde şu nispetleri görürüz:

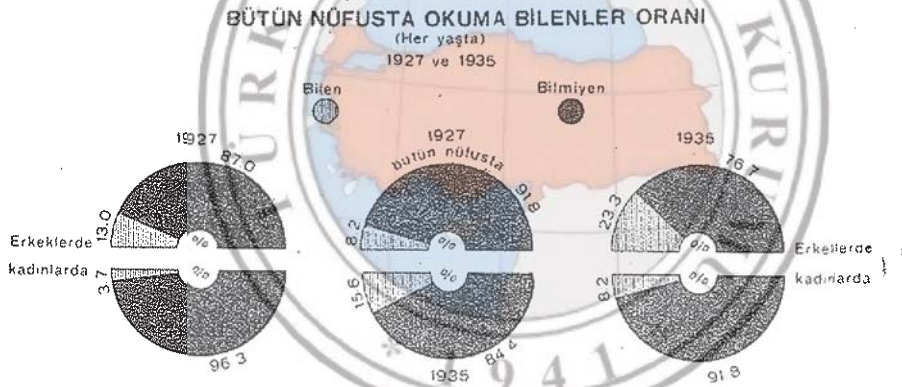
Bütün nüfusta	%	8.2
Erkeklerde	%	13.0
Kadınlarda	%	3.7

Harf inkılâbının ve maarif alanındaki başarıların sonuçları bundan sekiz yıl sonra 1935 te yapılan ikinci genel nüfus sayımında kendini gösteriyor:

Okuma bilenler:

1927 de	13.648.000 nüfusta 1.111.000 iken
1935 de	16.158.000 nüfusta 2.518.000 oluyor.

Yani 1927 de 12 kişide 1 kişinin okuma bilmesine mukabi 1935 te 7 kişide 1 kişinin (hattâ daha çok, 6,5 kişide 1 kişi) okuma bildiğini görüyoruz.

Her iki sayımın sonuçlarını yüzde nispetleri halinde karşılaştıracak olursak okuma bilenlerin:

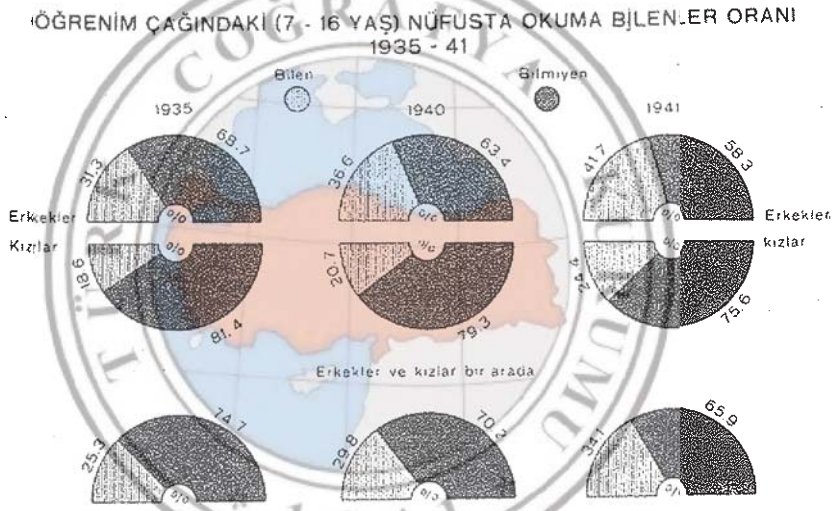
		1927	1935
Bütün nüfusta	%	8.2 den	15.6
Erkeklerde	%	13.0 dan	23.3
Kadınlarda	%	3.7 den	8.2

nispetine vardiği anlaşılıyor.

Bu hızlı ilerleyişin 1940 yılında yapılan üçüncü genel nüfus sa-

yımında nasıl bir duruma vardığını, bu sayımın rakamları henüz tamamıyla işlenemediği için bilemiyoruz.

Fakat memleketimizin tahsil alanındaki gayretlerini yakın tarihler üzerinde incelemek için başka kaynaklara da malikiz. Bunlar 1940 ve 1941 yıllarında yapılan (ilk tahsil çağındaki çocuklar istatistiği) dir [1]. Bu İstatistiklerle, sistemli bir şekilde, memlekette tahsil çağında yani (7-16) yaşlarında ne kadar çocuk bulunduğu ve bunlardan ne kadarının üç ve beş sınıflı okulları ikmal eylediği ve ne kadarının tahsile devam eyledikleri vilâyet, kaza, şehir ve köyler itibariyle tesbit olunmuştur. Gerçi 1935 sayımında böyle bir istatistik yapılmamış ise de bu sayımın sonuçları, (7-16) yaşındaki nüfustan ne kadarının okuma bildiğine göre de tasifi edildiğinden 1935 ile 1940 ve 1941 yılları

rını karşılaştırarak tahsil gelişimini incelemeye imkân vardır. Esasen, harf inkılabı gibi bilhassa kültür alanında çok derin etkisi olan bir inkılâbın sonuçlarını genç nesil üzerinde incelemek daha doğru olur. Çünkü genç nesiller, inkılâp terbiyesi ve inkılâp fikirleriyle bezenmiş yepyeni ve ileri bir düşünce ve çalışma sistemine, çoğunluk itibariyle, yaşlı nesillerden daha kolay ve daha esaslı şekilde uyarlar.

[1] 1940 ilk tahsil çağındaki çocuklar İstatistiği - İstatistik Umumî Müdürlüğü neşriyatından No: 188. Basılış tarihi 1942. 1941 ilk tahsil çağındaki çocuklar İstatistiği - aynı dairenin 201 numaralı eseri. (Bu cilt 1940 sayımına ait rakamları da mukayeseli şekilde bir arada göstermektedir.)

Diğer cihetten Türkiye nüfusu başka birçok memleketlere nazaran çocuğu fazla olan bir nüfus olduğu için [1] harf inkılabının zaman ve mekân bakımından verimini bunlar üzerinde incelemek, bütün marif politikamızın nasıl geliştiğini ve gelecekteki gelişmeler için daha ne kadar büyük gayretler sarf etmek lâzım geleceğini de belirtmiş olur.

Şimdi rakamları ele alalım:

1. (1935) sayımına göre (7-16) yaşındaki nüfusumuzun sayısı ile bunlardan okuma bilenler ve bilmeyenler şöyle idi:

Tahsil çağındaki nüfus (bin hesabiyle)
(1935)

	Okuma bilen	Okuma-bilmeyen	Toplam
Erkek	555	1215	1770
Kadın	294	1290	1584
Yekûn	849	2505	3354

Bu rakamları yüzde nispet halinde hesaplıyacak olursak:

Tahsil çağındaki çocuklarda okuma bilenler
(1935)

	%
Erkeklerde	31.3
Kadınlarda	18.6
Yekûnda	25.3

olduğunu görürüz.

2. (1940 ve 1941) yıllarında yapılan çocuk sayımlarını 1935 sayımı ile karşılaştıracak olursak varılan sonuçlar daha açık olarak kendini gösterir:

[1] Türkiye nüfusunda 1935 sayımına nazaran (0-14) yaşındaki nüfus, umum nüfusun yüzde 41.3 kısmını teşkil eder. Aynı yaşlardaki nüfus İngilterede 1931 de yüzde 23.8, Fransada 22.9, Bulgaristanda 35.0, Almanyada, 1934 de 24.2, Birleşik Amerikada 1930 da 29.4, Japonyada 36.4, Yunanistanda 1926 da 32.1 dir.

Tahsil çağındaki nüfusta okuma bilenler ve bilmiyenler sayısı
(bin hesabiyle) (1935-41)

		1935	1940	1941
Okuma bilenler	Erkek	555	747	881
	Kız	294	354	410
	Yekûn	849	1101	1291
Okuma bilmiyenler	Erkek	1215	1293	1225
	Kız	1290	1356	1269
	Yekûn	2505	2649	2494
Tahsil çağındaki çocuk yekûnu	Erkek	1770	2040	2106
	Kız	1584	1710	1679
	Yekûn	3354	3750	3785

Bu rakamlara göre:

1935 yılında	Erkek çocuklardan	30	çocuktan on tanesi	Okuma bilirken
	Kız çocuklardan	60	çocuktan on tanesi	
	Bütün çocuklardan	40	çocuktan on tanesi	
1940 yılında	Erkek çocuklardan	25	çocuktan on tanesi	Okuma öğrenmiş
	Kız çocuklardan	48	çocuktan on tanesi	
	Bütün çocuklardan	34	çocuktan on tanesi	
1941 yılında	Erkek çocuklardan	23	çocuktan on tanesi	Okuma öğrenmiştir
	Kız çocuklardan	40	çocuktan on tanesi	
	Bütün çocuklardan	29	çocuktan on tanesi	

Bu üç tarih için aynı rakamları yüzde nispetler halinde gösterecek olursak ilk tahsil gelişimi daha ziyade aydınlanır:

Tahsil çağındaki çocuklarda okuma bilenler nispeti (%)

Yıllar	Erkeklerde	Kızlarda	Toplanda
1935	31.3	18.6	25.3
1940	36.6	20.7	29.8
1941	41.7	24.4	34.1

Gerek bu nispetlerde gerek üstteki rakamlarda dikkati çekmesi lâzımgelen sevindirici cihet bu gelişmenin son senelerde bilhassa çok hızlı olmasıdır. 1935 ile 1940 arasında beş senedeki gelişme farkı (4.5) olduğu halde 1940 ile 1941 arasındaki yani yalnız bir yıldaki gelişme (4.3) fark hâsıl etmiştir.

Bütün bu rakamlar nüfusumuzun tahsil durumunu bütün yurda şâmil bir ortalama halinde ifade etmektedir. Şüphesiz ki bu ilerleyiş

yurdun her tarafında, birçok tarihi ve tabii sebepler yüzünden aynı olmamıştır. Aşağıdaki tablo 1941 senesinde her vilâyette tahsil çağında-ki çocuklardan okuma bilenler nispetini göstermektedir:

1941 çocuk sayımına nazaran 7-16 yaşlarındaki nüfusta okuma bilenler nispeti

Vilâyetler	Yüzde	Vilâyetler	Yüzde
Hakâri	5.0	Hatay	30.8
Siirt	6.3	Zonguldak	31.1
Bingöl	7.5	Niğde	31.9
Van	9.2	Çankırı	32.4
Muş	9.8	Kırşehir	32.8
Bitlis	11.2	Amasya	33.7
Mardin	11.9	Bolu	34.5
Urfa	15.0	Balıkesir	35.3
Diyarbakır	15.6	Antalya	35.4
Ordu	15.7	Edirne	35.9
Ağrı	16.7	Aydın	36.3
Erzurum	18.7	Burdur	37.0
Elâzığ	21.2	Seyhan	37.3
Gaziantep	21.3	Çoruh	37.8
Tunceli	21.6	Denizli	37.8
Giresun	21.9	Afyon	38.6
Sivas	22.0	Kayseri	39.0
Malatya	23.0	Manisa	39.1
Çorum	23.0	İçel	39.8
Tokat	23.3	Çanakkale*	41.4
Trabzon	23.9	Tekirdağ	41.6
Kastamonu	25.4	Bursa	42.3
Kars	27.2	Kocaeli	42.4
Rize	27.3	Muğla	44.7
Kütahya	27.4	Ankara	45.2
Yozgat	28.3	Isparta	45.8
Gümüşane	28.4	Kırklareli	49.7
Konya	28.6	Bilecik	50.0
Maraş	28.6	Eskişehir	58.4
Sinop	28.8	İzmir	59.1
Samsun	30.2	İstanbul	85.3
Erzincan	30.5	Yekûn	34.1

Bu tablolardeki rakamlar coğrafi bir harita ile de ayrıca belirtilmiştir. Bu haritaya bakılacak olursa çok ileri bir kültür durumuna malik vilâyetlerimiz olduğu gibi hayli geri kalmış sahalarda da vardır.

1940 senesinde (7-16) yaşındaki çocuklarda okuma nispetini gösteren bu hartayı 1935 umumi nüfus kesafeti hartası ile karşılaştırdığımız zaman, tahsil meselesinin nüfus kalabalığı ile oldukça yakın bir ilgisi olduğunu görüyoruz. Her iki hartaya bakılacak olursa nüfus kesafeti çok olan yerlerde okuma bilen çocuk nispeti yüksek, nüfusça tenha olan yerlerde bu nispet düşüktür. Bu sonuç, yukarıda saydığımız sebeplerle birlikte nüfusu az, köyleri küçük, birbirinden uzak ve dağınık olan bölgelerde okul açmak, çocukları okula yollamak hususlarında raslanan zorluklarla izah olunabilir.

Bu rakamlarla, harta ve grafikler, devletin maarif alanındaki başarılarını göstermek itibarıyla bizi sevindirdiği derecede, daha ileri bir kültür seviyesine varmamız için gayretlerimizi yurdun hangi sahaları üzerinde ne suretle toplamamız lâzım geldiğini gösteren geniş ve faydalı bilgiler de vermektedir.

